

Sygn. akt IV CSK 451/11

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 maja 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

w sprawie z powództwa Banku Gospodarstwa Krajowego w W.
przeciwko Przedsiębiorstwu Usługowo - Handlowemu U. Spółce z ograniczoną
odpowiedzialnością w G. - poprzednio Przedsiębiorstwu Usługowo- Handlowemu U.
Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w S., W. M., K. M. i G. R.
z udziałem interwenienta ubocznego po stronie powoda - Banku Polska Kasa Opieki Spółki
Akcyjnej w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 18 maja 2012 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego Przedsiębiorstwa Usługowo - Handlowego U. Spółki z
ograniczoną odpowiedzialnością w G. - poprzednio Przedsiębiorstwa Usługowo -
Handlowego U. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w S.
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 24 marca 2011 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Powód - Bank Gospodarstwa Krajowego domagał się zasądzenia od pozwanych - Przedsiębiorstwa Usługowo-Handlowego „U.” spółki z o.o., W. M., K. M. i G. R. zasądzenia kwoty 146 249,30 zł z odsetkami. Kwota ta została zasądzona nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym. W październiku 2009 r. pozwany W. M. uznał powództwo do kwoty 68 386,40 zł.

Sąd Okręgowy zasądził dochodzoną kwotę z odsetkami oznaczonymi w wyroku, dokonując następujących ustaleń faktycznych.

W dniu 29 października 2001 r. została zawarta umowa kredytu inwestycyjnego pomiędzy Bankiem PKO SA i PUH „U.”, na podstawie której kredytobiorcy udzielono kredytu w wysokości 450 000 zł do października 2009 r. Strony zawarły pięć umów przewłaszczenia na zabezpieczenie wierzytelności kredytowej Banku, w których doszło do przewłaszczenia krów i jałówek utrzymywanych przez kredytobiorcę. W dniu 13 listopada 2001 r. BGK (powód) udzielił poręczenia bankowi – kredytodawcy w wysokości 450 000 zł, przy czym poręczenie to obejmowało 40% wykorzystanej kwoty kredytu i pod warunkiem ustanowienia zabezpieczenia wekslem in blanco, wystawionego przez pozwaną spółkę „U.” z poręczeniem pozwanych W. M., K. M. i G. R. Spółka ta wystawiła dwa weksle, do obu weksli załączona została deklaracja wekslowa, upoważniająca BGK do uzupełnienia weksli kwotą należności wystawcy (kredytobiorcy) wobec tego Banku. Poręczycieli ci podpisali deklarację wekslową z zastrzeżeniem, że ograniczają swoją odpowiedzialność do kwoty 180 000 zł. W styczniu 2001 r. W. M. (działający w imieniu spółki „U.”) złożył oświadczenie woli o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli w umowie kredytowej, podjętego pod wpływem błędu. W związku z niewykonaniem przez kredytobiorcę umowy kredytowej bank-kredytodawca przejął w marcu i kwietniu 2003 r. kilkadziesiąt sztuk bydła i zaliczył kwotę 103 725 zł na poczet zadłużenia kredytobiorcy. W lipcu 2003 r. BGK wykonał obowiązek poręczycielski i zapłacił bankowi - kredytodawcy kwotę 142 996,14 zł, zawiadomił o tym pozwanych,

wypełnił weksel in blanco na łączną kwotę 146 249,30 zł z datą zapłaty na dzień 15 października 2003 r.

W procesie wytoczonym kredytodawcy przez pozwanego W. M. sąd pozbawił skierowany przeciwko niemu tytuł wykonawczy wykonalności w części dotyczącej zapłaty ponad kwotę 59 645,20 zł (wyrok z dnia 25 stycznia 2007 r.). Po wznowieniu postępowania zakończonym tym wyrokiem doszło do pozbawienia wspomnianego tytułu wykonawczego wykonalności w stosunku do W. M. co do dalszej kwoty 19.800 zł.

W ocenie Sądu Okręgowego, oświadczenie woli pozwanej spółki „U.” nie zostało złożone pod wpływem błędu. Nie doszło do zaspokojenia całej wierzytelności wynikającej z umowy kredytowej i wskazanej w bankowym tytule wykonawczym z dnia 1 sierpnia 2003 r. Ogólne zadłużenie kredytowe zostało pomniejszone o ustaloną przez bank wartość przejętych ruchomości z tytułu umów przewłaszczenia i kwotę spłaconą przez BGK jako poręczyciela. Sąd Okręgowy wziął też pod uwagę to, że w toku obecnego procesu doszło także do ograniczenia zadłużenia kredytowego w wyniku częściowego pozbawienia bankowego tytułu wykonawczego wykonalności. Sąd nie podzielił zarzutu pozwanego W. M., że odpowiedzialność powoda (BGK) wobec banku-kredytodawcy ograniczała się tylko do kwoty 68 386,40 zł. Z treści umowy poręczenia bankowego wynikało, że było ono ograniczone i obejmowało 40% wykorzystanej kwoty kredytu, przy czym kredytobiorca sam powinien wywiązywać się z nałożonego na niego w umowie kredytowej obowiązku spłaty kredytu. Takich spłat nie było, przy czym nie może być uznane za spłatę raty zaliczone na poczet należności kredytowych wartości przewłaszczonych zwierząt po wypowiedzeniu umowy kredytowej.

W wyniku rozpoznania apelacji K. M. (zaskarżającej cały wyrok) i apelacji spółki „U.” (zaskarżającej wyrok w części zasądzonej 68 386,40 zł) Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok i zasadzając od pozwanych kwotę 146 249,30 zł, stwierdził, że apelacje te są uzasadnione jedynie w zakresie, w jakim Sąd pierwszej instancji orzekł ponad żądanie w odniesieniu do odsetek za opóźnienie.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne i oceny Sądu pierwszej instancji, m.in. dotyczące braku błędu kredytobiorcy przy zawieraniu umowy kredytowej (art. 84 k.c. i art. 86 k.c.). Powód dochodził od pozwanych kwoty odpowiadającej wysokości kredytu spłaconego bankowi - kredytobiorcy (interwientowi w obecnym postępowaniu), w wysokości określonej umową poręczenia, wyliczonej od rzeczywiście niespłaconej części kredytu i przy uwzględnieniu prawidłowo wystawionego przez bank-kredytodawcę bankowego tytułu egzekucyjnego nr 42/2003 z 1 sierpnia 2003 r. Ten tytuł obejmował pozostałe zadłużenie kredytowe spółki „U.” po odliczeniu kwot udzielonych zabezpieczeń i kwot ze sprzedaży przewłaszczonej krów. Mimo pozbawienia tytułu wykonawczego w części wykonalności (w wyniku innych postępowań) pozwany W. M. pozostawał dłużnikiem banku-kredytodawcy co do kwoty, w jakiej tytuł wykonawczy nie został pozbawiony tej wykonalności. W rezultacie prawidłowe są ustalenia Sądu Okręgowego, że sprawa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności dotyczyła wierzytelności nieobejmującej zapłaty tytułem udzielonego poręczenia przez powoda.

Analizując treść umowy kredytowej, treść umowy poręczenia z dnia 13 listopada 2001 r. oraz sam sposób udzielania takiego poręczenia przez BGK, Sąd Apelacyjny stwierdził, że umowa kredytowa nie uzależniała możliwości uruchomienia poszczególnych zabezpieczeń (w tym poręczenia BGK od wcześniejszego zaspokojenia należności kredytowej z innych zabezpieczeń. Poręczenie mogło być wyliczone od kwoty udzielonego kredytu, ponieważ w ogóle nie doszło do spłaty kapitału przez dłużnika (kredytobiorcę). Treść umowy poręczenia wskazuje na to, że poręczenie to obejmuje zobowiązanie wynikające z umowy kredytowej, zawartej z pozwaną spółką „U.”, w wysokości 40% wykorzystanej kwoty kredytu objętego poręczeniem w przypadku, gdyby kredytobiorca nie wykonał zobowiązań z tytułu umowy kredytowej w oznaczonym terminie. BGK (poręczyciel) ustalił w dacie wykonania zobowiązania, w jakiej wysokości wierzytelność kredytowa została już spłacona, a sposób wyliczenia wypłaconej wierzycielowi kwoty był zgodny z postanowieniami § 2 umowy poręczenia.

W skardze kasacyjnej pozwanego kredytobiorcy (PPH „U.”) podnoszono zarzuty naruszenia prawa materialnego, tj. art. 65 § 2 k.c., art. 876 § 1 k.c. w zw. z art. 879 § 1 k.c., art. 883 § 1 i 2 k.c. i art. 887 k.c. Skarżący wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa co do kwoty 77.862,90 (zdaniem skarżącego, nie miał on legitymacji biernej w tym zakresie), ewentualnie – o uchylenia zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Sąd Najwyższy związany jest ustaleniami faktycznymi Sądów meriti (art. 398³ § 3 k.p.c.). Dlatego w postępowaniu kasacyjnym nie może być brana pod uwagę argumentacja powoda nawiązująca do „niewłaściwego oszacowania przejętego stada krów” w związku ze skorzystaniem przez kredytodawcę z zabezpieczenia w postaci przewłaszczenia tych zwierząt.

2. Jeżeli powód kwestionuje zakres roszczenia subrogacyjnego powodowego Banku (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.) po wykonaniu przez ten Bank obowiązku poręczycielskiego, to niezrozumiale pozostaje podnoszenie zarzutów naruszenia art. 883 § 1 i § 2 k.c. dotyczących ekscypcji poręczyciela wobec wierzyciela. Podobna uwaga odnosi się także do podnoszonego zarzutu naruszenia art. 887 k.c., który przewiduje przecież powstanie kontraktowego obowiązku odszkodowawczego wierzyciela wobec poręczyciela, gdy poręczyciel wykaże wszystkie przesłanki tej odpowiedzialności (art. 471 k.c.). Rzecz jasna, o zakresie wstąpienia poręczyciela w prawa zaspokojonego wierzyciela decyduje zawsze zakres spełnionego świadczenia, do którego był zobowiązany poręczyciel na podstawie umowy poręczenia z 2001 r.

3. Skarżący kwestionuje istnienie roszczenia subrogacyjnego powodowego Banku wobec kredytobiorcy (dłużnika głównego) w odniesieniu do kwoty 77.862,90 zł, co wynika, zdaniem skarżącego, z nieuzasadnionego przyjęcia przez Sąd Apelacyjny szerszego zakresu odpowiedzialności poręczyciela wobec kredytodawcy (interwenienta ubocznego) niż uzasadniałaby to treść umowy poręczenia z dnia 13 listopada 2001 r. Podstawowe znaczenie w rozpoznawanej sprawie ma zatem treść umowy poręczenia zawartej między

powodem a bankiem – kredytodawcą i ukształtowana nią odpowiedzialność BKG jako poręczyciela.

Umowa ta została zawarta przy uwzględnieniu przepisów ustawy z dnia 8 maja 1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne (t. j. Dz. U z 2003 r. nr 174, poz. 1689 ze zm.; cyt. dalej jako ustawa z 1997 r.). Poręczenia udzielono w wyniku wykonania umowy o udzieleniu poręczenia zawartej między kredytobiorcą „U.” i BGK w dniu 13 listopada 2001 r. Z reguły poręczenie BGK w ramach reżimu prawnego przewidzianego ustawą z 1997 r udzielane jest jako tzw. poręczenie częściowe, w którym zakres odpowiedzialności banku-poręczyciela obejmuje tylko część zadłużenia głównego określanego procentowo. Na pewno chodzi tu o poręczenie o wyraźnej funkcji stymulacyjnej, pozwalającej na inicjowanie przez kredytobiorcę różnych przedsięwzięć gospodarczych i angażowanie jednocześnie własnych funduszy. Kredytobiorca i interweniujący bank-poręczyciel żądają wówczas od kredytobiorcy ustanowienia odpowiednich zabezpieczeń własnych wierzytelności, kredytodawca – wierzytelności kredytowych, a BGK (poręczyciel) - wierzytelności subrogacyjnej, powstającej wobec kredytobiorcy w wyniku wykonania obowiązku poręczycielskiego (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.). W rezultacie może pojawić się wiele zabezpieczeń wspomnianych wierzytelności (tzw. wielość zabezpieczeń), a w związku z tym - też i kwestia, kolejności (sekwencji) oraz skutków prawnych korzystania (lub niekorzystania) przez wierzyciela z takich zabezpieczeń.

Wspomniana konstrukcja tzw. poręczenia częściowego, nieobejmującego ubocznych elementów długu głównego (prowizji, odsetek za opóźnienie i innych opłat należnych kredytobiorcy, § 3 ust. 6 umowy), a także - wielości zabezpieczeń, pojawiły się właśnie w rozpoznawanej sprawie.

Skarżący kwestionuje przyjętą przez Sąd Apelacyjny interpretację treści umowy poręczenia z dnia 13 listopada 2001 r. Chodzi o prawne znaczenie klauzul umownych sformułowanych przede wszystkim w art. 2 i 3 tej umowy. Zgodnie z § 2 umowy, ”poręczenie obejmuje zobowiązanie wynikające z umowy (kredytowej) w wysokości 40% wykorzystanej kwoty kredytu objętego poręczeniem, gdyby kredytobiorca nie wykonał zobowiązań z tytułu umowy kredytowej

w oznaczonym terminie” (§ 2 ust. 1), przy czym „każda spłata raty kredytu dokonana przez kredytobiorcę obniża kwotę odpowiedzialności BGK z tytułu poręczenia. Kwota udzielonego poręczenia, o którym mowa w ust. 1, ulegać będzie zmniejszeniu proporcjonalnie do dokonanych spłat” (§ 2 ust. 2). W § 3 umowy przewidziano przesłanki powstania obowiązku świadczenia po stronie BGK, w tym m.in. podjęcie przez kredytodawcę „czynności zmierzających do odzyskania części należności niezabezpieczonej poręczeniem BGK, w szczególności poprzez wszczęcie postępowania egzekucyjnego lub przystąpienie do realizacji innych form zabezpieczenia spłaty kredytu”.

Według skarżącego, nie można akceptować takiej wykładni wspomnianych postanowień umowy, iż „poręczenie obejmuje 40% wykorzystanej kwoty kredytu jedynie z uwzględnieniem spłat dokonanych przez kredytobiorcę, jednakże bez uwzględnienia realizacji innych zabezpieczeń”. Obie strony rozumiały bowiem treść umowy poręczenia w ten sposób, że kwota poręczenia będzie stanowiła odpowiedni procent pozostałego do zapłaty zadłużenia po odliczeniu kwot uzyskanych z prawidłowej realizacji innych zabezpieczeń (przewłaszczenia poszczególnych sztuk bydła). Skarżący powołuje się w tym zakresie także na postanowienia art. 3 ust. 6 pkt 2 ustawy z 1997 r. regulującego (od 2009 r.) konstrukcję tzw. poręczenia częściowego.

Należy podzielić wykładnię postanowień umowy poręczenia w odniesieniu do zakresu odpowiedzialności poręczyciela, przyjętą przez Sądy meriti. Rzecz jasna, podstawowe znaczenie ma tu treść tych postanowień, a nie regulacje prawne zawarte obecnie w ustawie 1997 r. Punktem wyjścia do tej interpretacji powinno stanowić założenie, w jaki sposób miało pełnić swą funkcję zabezpieczającą poręczenie częściowe, udzielone przez BGK, w relacji do wierzytelności kredytowej (kapitału kredytu). Chodzi o to, czy poręczenie częściowo odnosi się do części zadłużenia kredytowego kredytobiorcy, przy czym nie występuje tu rozgraniczenie na „należność niezabezpieczoną poręczeniem” i należność nim objęto, czy takiego rozróżnienia w ogóle nie dokonano w treści umowy poręczenia. Pozostaje tylko kwestia sposobu oznaczenia (zindywidualizowania) tej części długu głównego (kredytowego), który jest, a który nie jest objęty poręczeniem częściowym (w 40%). Nietrudno zauważyć, że w obu

tych wariantach poręczenia inaczej może kształtować się odpowiedzialność poręczyciela. W pierwszym wariantcie zakres odpowiedzialności poręczyciela kształtuje nie tylko ogólne wskazanie części długu głównego (np. 40%), ale także - stan faktycznego zadłużenia dłużnika głównego w odniesieniu do długu objętego poręczeniem (należności zabezpieczonej). W wariantcie drugim poręczyciel odpowiadałby zawsze w zakresie wskazanym w treści poręczenia (np. 40% całego aktualnego zadłużenia). Swoboda kontraktowa (art. 353¹ k.c. może powodować możliwość przyjmowania jeszcze innych wariantów tzw. poręczenia częściowego w sytuacji, w której pojawia się jeszcze wielość zabezpieczeń, byleby zakres odpowiedzialności poręczyciela był zgodny z regułą przewidzianą w art. 879 § 1 k.c.

W umowie poręczenia BKG z 13 listopada 2001 r. przyjęto, oczywiście, pierwszy wspomniany wariant poręczenia częściowego, o czym świadczy treść § 2-3 umowy. W § 3 ust. 1 b wyraźnie wspomina się o "należności niezabezpieczonej poręczeniem BKG", a w art. 2 ust. 1 i 2 oznaczono część zadłużenia kredytowego, która jest objęta poręczeniem („kredyt wykorzystany” przez kredytobiorcę, każda spłata przez kredytobiorcę „obniża kwotę odpowiedzialności BKG z tytułu poręczenia, mechanizm zmniejszania kwoty poręczenia” proporcjonalnie do dokonanych rat”). Należy przyjąć, że takie wyróżnienie (indywidualizacja) długu głównego objętego poręczeniem jest dopuszczalne. W umowie poręczenia (876 k.c.) można ograniczyć odpowiedzialność poręczyciela we wskazany sposób, tj. jedynie do procentowo ujętego długu głównego (kapitału długu kredytu bez odsetek i innych należności bocznych) i odpowiednio oznaczyć część tego długu, objętą i nieobjętą poręczeniem.

Należności uzyskane z wykorzystania zabezpieczenia w postaci przewłaszczenia zwierząt zmniejszało, oczywiście, zadłużenie ogólne kredytobiorcy, wynikające z umowy kredytowej. Określenie zakresu odpowiedzialności poręczyciela (40% kapitału długu głównego) należało obliczać w relacji do takiego zadłużenia ogólnego i tak też uczyniono. Natomiast trafnie Sąd Apelacyjny stwierdził brak podstaw do przyjęcia, że obliczenie 40% wykorzystanej (przez kredytobiorcę) kwoty kredytu może nastąpić po odliczeniu

(należności uzyskanych) z innych zabezpieczeń (s. 14 uzasadnienia zaskarżonego wyroku i s. 7 skargi).

Jeżeli w umowie poręczenia z 2001 r. strony, jak zauważa skarżący, ustanowiły kolejność korzystania przez kredytodawcę (interwenienta) z ustanowionych zabezpieczeń, to taka sekwencja korzystania determinowała jedynie powstanie obowiązku świadczenia po stronie poręczyciela (§ 3 ust. 1 pkt b; wymaganie uprzedniego podjęcia przez „kredytobiorcę czynności zmierzających do odzyskania należności niezabezpieczonej poręczeniem BGK, w szczególności poprzez (...) przystąpienie do realizacji innych form zabezpieczenia spłaty kredytu”). Natomiast dochodzenie zapłaty od poręczyciela nie było uzależnione (w umowie o kredyt i w umowie poręczenia) od korzystania z innych zabezpieczeń, zwłaszcza z przewłaszczenia zwierząt dla zabezpieczenia.

Zarzut naruszenia art. 65 § 2 k.c. dotyczący niewłaściwej interpretacji umowy poręczenia w przedstawionym zakresie okazał się zatem niewłaściwy. Warto zaznaczyć, że w skardze kasacyjnej kwestionując zakres roszczenia subrogacyjnego powodowego Banku, w ogóle nie podniesiono zarzutu naruszenia art. 518 § 1 pkt 1 k.c. Istniały zatem podstawy do oddalenia skargi jako nieuzasadnionej (art. 398¹⁴ k.p.c.).